

Радослав Игнатов

ВЕДНЪЖ, КОГАТО ТОЗИ СВЯТ БЕ СТАР

София, 2021

© Издателство „Изток-Запад“, 2021

Всички права на български език запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде възпроизвеждана или предавана под каквато и да е форма и по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

© Радослав Игнатов, автор, 2021

© Ставри Калинов, художник (стъкло, по Салвадор Дали), 2021

ISBN 978-619-01-0927-3

РАДОСЛАВ ИГНАТОВ

**ВЕДНЪЖ,
КОГАТО ТОЗИ СВЯТ
БЕ СТАР**

СЪДЪРЖАНИЕ

В безкрайността на цялото (<i>проф. дфн Сава Василев</i>)	7
Част I. Тръгване. Пристигане. Пренасяне на багажа	15
Част II. Повест за кръстното дърво	231

В БЕЗКРАЙНОСТТА НА ЦЯЛОТО

Тази книга вече има история. Битността на първото издание започва с юбилей – 50 години от създаването на Великотърновския университет. Като повечето подобни книги, и тя, в различните си преобразования/издания, ще извиква възторзи, недоумения, вероятно и недоволства. Особено у съвременниците, които ще се разпознаят и няма да се харесат. Така става с много личните и откровено написани текстове. Затова ви съветвам да четете и да си повтаряте: мисля и виждам автора и едва тогава онези, за които разказва.

Наистина е така: съдържанието на „Веднъж когато този свят бе стар“ се гради около един основен герой с неговите литературни и извънлитературни пътешествия. Бързам да уговоря, че част от предизвиканите в тази книга имат подобни страници – посветени на същото литературно общество и същите приятелства. Постмодерното литературознание, но не само то, в подобни случаи прибегва до думата *заедност*. Сложна, екзотична, неустойчиво наклонена дума – трудно удържаща капризите на човека в опитите му за колективно битуване. Тя тегли към модерни/условни неща, натрапва усещане за граници и разбягване.

Та искам да кажа, че книгата, която държите в ръцете си, е и за това – за деликатната *заедност* на хора и литератури от една и съща епоха. На паралелни светове, които непрекъснато се оглеждат, измерват, но рядко се харесват такива, каквито са. Друго едва ли би могло и да бъде щом става дума за спомени. Както е известно, споменът е ревнив като жена и гневлив като мъж, поради което не може да бъде оспорван, още по-малко пренаписван без наше съгласие. Затова искам да посъветвам онези, които се канят да станат автори на подобни книги: опитайте се да видите себе си през очите на хората, за които разказвате. Трудна работа с много висока гаранция за успех!

Изпреварвам аргументите с уговорката, че „Веднъж, когато този свят бе стар“ е повече от мемоар. Случвало се е неведнъж по причини на автора и натурата му. Тази книга е сплав от поезия, белетристика, есеистични фрагменти, кратки и по-дълги разкази, философски миниатюри и изгубени из лабиринтите на сюжета повести. Всичко, което може да побере един мемоарен роман на силно рефлексивен автор. С много заплетена фабула и усложнен хронотоп. Към смешението на жанрове трябва да добавим честата и бърза смяна на интонацията. Нарочно не говоря за стилови редувания, защото Радослав Игнатов е обезсърчаващо единен навсякъде – можете да го разпознаете и в поезията, и в прозата, и в публицистиката.

Редно е да кажа няколко думи за първото издание, за времето, в което се появи, и за запознаването ми с Радослав Игнатов. Приятелите го наричаха Рафо. Годините ни срещнаха сравнително късно, макар че към днешна дата приятелството ни вече изглежда отколешно. Ако не се лъжа, Рафо ме намери по телефона и постави началото на дълги разговори. На какви ли не теми. Единствената ни до този момент среща стана преди няколко години в столицата. Вечерта му гостувах в Божурище. От тогава понякога имам чувството, че дълго сме седали около любимата си литературна маса в някое артистично кафене или ресторант. Както обичайно се случваше в доброто старо време. Но не и днес.

Юбилейната за Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий“ година ме завари директор на Университетска библиотека, където, извън задълженията си на доцент, след това и на професор в катедра „Българска литература“, се опитвах да обърна чехлите на захвърлените в тъгъла на новото време извънаудиторни начини на общуване. Бързо се убедих, че всяка промяна, обрат/преврат (пренареждане на системите) и т.н. прави праха по гърба на миналото по-дебел. Виждаш го по предметите, усещаш го в мисленето. Уж до вчера си живял в същата стая, пускал си същата прахосмукачка, а вече е друго. Та и аз – озовах се сред хранилища, препълнени с книги, някои от които чакаха търпеливо повече от половин век да бъдат повторно открити и прочетени. След като бяха написани два пъти по-рано. И сградата вехта – някогашна казарма, после висше педагогическо училище, после университет. След него – и до днес – университетска библиотека.

За тази сграда ще става реч в книгата на Рафо. Тогава тя изглежда различна, изпълнена с надежди, защото слага началото на нов живот. При мен бе със същата по външност, но вътрешно преправена и с нова история. Със сигурност прахът някъде е бил същият от годините на автора на тази книга. Макар и трудно, пообрахме паяжините и събудихме сградата. За близо 15

години. Превърнахме я в място за срещи с писатели от различни поколения, с хора на науката и изкуствата. Подразбира се, голяма част от тях бяха възпитаници на университета. И негови посланици – у нас и в чужбина.

Един от тези посланици, при това с много здрав корен, забит в почвата на хълма Света гора, се оказа Радослав Игнатов. Тогава, през юбилейната 2013 г., той не успя да ми/ни гостува, затова пък направи присъствието си повече от осезаемо. Негова е единствената авторска книга на възпитаник и представител на знаменитото поколение от 60-те и началото на 70-те години на миналия век, именувано „търновска вълна“. Иде реч за поетическото поколение на Борис Христов, Калина Ковачева, Марин Георгиев, Иван Серафимов, Таньо Клисуров, Паруш Парушев, Божана Апостолова, Свежа Дачева и др. За това имената на белетристите, литературните историци и критици засега няма да споменавам.

Същинското начало на идеята да се заговори на нов глас за мястото на завършилите университета писатели в родната литература обаче бе в началото на 90-те, а първият официален опит за оживяване на традицията – през 1993 г. Бях млад асистент, с пресни романтични спомени за студентството и неговите кръжоци, литературни четения, срещи с писатели. Сред които и традиционните за 80-те години колоквиуми, на които биваха канени възпитаници на университета. Канили са и мен след завършването, отзовавал съм се няколко пъти. През 1993 г. и аз на свой ред калесах мнозина, но си спомням, че се отзоваха Маргарита Петкова, Петя Александрова, Николай Милчев, Красимир Чернев. Вероятно пропускам някого, със сигурност, възпитаниците, които живееха и работеха във В. Търново. На първо място – членовете на катедра „Българска литература“.

После...

После затишие... До 2003 г.

Тогава се появи първото издание на справочника „Великотърновската Алма Матер в развитието на съвременната българска литература“. От това време е първата ми – задочна – среща с Радослав Игнатов и книгите му. В предговора си към второто издание от 2013 г. между другото отбелязвам, че по външно внушение съм оставил заедно с мен на първото издание от 2003 г. да бабуват много баби. От много глава не боли, викат старите хора, а онзи, който ме притикваше да го направя, твърдеше, че така изданието изглеждало по-тежко и авторитетно. Оказа се, че подбудите били по-други.

В началото бях благодарен за всеки отклик и помощ, но в повечето случаи информацията се оказваше непълна или сгрешена. Всъщност идеята за съставянето на справочника се роди година-две по-рано. През 2001 и 2002

започнах обиколките си из страната и срещите с възпитаници на университета. Ако не ги откривах, събирах сведения на място. Във въпросния предговор от 2003 г. благодаря на проф. Иван Харалампиев, който повярва в смисъла на начинанието и ме подкрепи в качеството си на ректор. Накрая, както се очакваше, бях ядове с издателското каре и неблагоприятната ситуация, в която бях поставен, та си обещах да си върна позицията и издателските права при второто, допълнено издание. Ако има такова.

Слава богу, имаше. И през 2013 г., вече и със специализираната помощ на „Информационно-библиографския отдел“ на Университетска библиотека, поех в ръце „Великотърновската Алма Матер в българската литература и култура. Библиографски указател. По повод 50-годишнината от създаването на Великотърновския университет“. Мисля, че и до сега това е единственият по вида си справочник, поне що се отнася до водещите държавни университети, в които хуманитаристиката винаги е била и си остава от първостепенно значение. Заедно с това кроях нови планове – за още няколко издания и събития, с които да се отбележи 50-годишния юбилей на университета. Този път присъствието на Радослав Игнатов не свършваше само с информация за книгите му до 2009 г.

Ръкописът на „Веднъж когато този свят бе стар“ пристигна и започнах усилена работа по него, за да влезе навреме в Университетското издателство. Поради обстоятелствата бе приет извънредно, независимо от издателския план.

Признавам, че насърчавах автора да наблегне на спомените за приятелския кръг от „търновската вълна“. Този кръг винаги е вълнувал мен и колегите ми от университета. Считали сме споменатите поети за емблематично явление. Това обяснява и появата им в първия формат на „Антология Света гора“ в едноименния алманах за литература, наука и изкуства, чието начало е в далечните 1997–1998 г. Нещо повече, подборката бе направена изцяло от стихотворения, писани и публикувани през студентските години, повечето в университетския вестник.

Да, Рафо не само имаше какво да разкаже, но можеше и да го направи в малкото време, което ни оставаше. Признавам, че към онзи момент не знаех достатъчно за него. Както и за Свежа Дачева, с която обаче животът ме беше срещнал по-рано.

Авторът на „Веднъж когато този свят бе стар“ нарича себе си труден писател. Причините за това са много, на първо място стилови, но вероятно и поради факта, че бе водил битките си сам, далеч от светлината на прожекторите. Можеше да се похвали със стоицизъм, изключителна работоспособ-

ност и вълнуващо професионално битие, в което поетът съжителства рамо до рамо до писателя и журналиста-международник.

След много телефонни разговори и уточняване на подробностите прочетох ръкописа и веднага разбрах, че мащабът надхвърля очакванията ми. Приех и ролята на редактор, в някакъв момент повече на екзекутор, защото в пълния си обем от над 400 страници книгата нямаше как да излезе. После разбрах, че Рафо поначало не си пада по камерните четива. Почти всички негови книги, особено от последните години, са с внушителен обем.

Подготвих съкратен вариант, в който щяха да се открият мемоарните фрагменти за ранните – студентски – срещи с литературата и приятелите от поколението, за преподавателите, литературните четения и т.н.

Не ми беше лесно. Знаех, че и на Рафо не му е чак толкова приятно, но се налагаше. Въпреки това се получи стегнат, при това не малък том от около 300 страници. Част от него бяха спомените за детството, Калиманица и някогашен Михайловград, за бащата, роднините, първата любов. Както и за Йордан Радичков и мнозина други писатели, за които Рафо говореше ласкаво, с любов и признание. Докато чакахме отпечатването, ми хрумна, че в пълния си обем „Веднъж когато този свят бе стар“ може да излезе на мултимедийния диск, който обикновено съпътстваше всеки брой на алманах „Света гора“. Този от 2013 без друго се оформяше под егидата на половинвековния юбилей.

Така и стана.

В първата си редакция книгата, която сега държите в ръцете си, се появи в сериозна компания: второто издание на споменатия Библиографски указател, останал верен на принципа да включва само автори с книги, както и творчеството на режисьори и драматурзи, и едно томче с пиеси на възпитаници на университета, заедно със специалния брой – буква „Л“ – на алманах „Света гора“ и два броя на вестник „Литературен бюлетин“, посветени на литературните поколения от втората половина на 60-те и началото на 70-те години, както и от втората половина на 70-те и началото на 80-те. Но като че ли най-важното от всичко, така ми се струваше поне тогава, бе възобновяването на научните форуми и провеждането първата и засега последна научна конференция, посветена на поетите и писателите, завършили Великотърновския университет. Сигурно е имало и друго, което пропускам. Например, няколкото университетски награди на творците от поколението на Рафо, за които бе направено специално предложение до ректора на университета.

На литературното четене и научната конференция присъстваха респектираш брой писатели и литературоведи от цялата страна. Остана и памет-

на снимка. Единственото, което не се реализира от афиша с инициативите, изписани на гърба на Библиографския указател, бе издаването на сборник с материалите от научната конференция. Къде по субективни, къде по обективни причини. Но с времето и тази тегоба отпадна – получените текстове бяха публикувани в следващите броеве на „Света гора“ и в „Литературен бюлетин“. Случи се в навечерието на 55-тата годишнина от създаването на университета, но извън стените му, под егидата на Националното общество за литература и изкуства (НОЛИ) „Формула 6“. Можех само да съжалявам, че си отиваше нещо толкова вдъхновяващо и очаквано от мнозина. То създаваше особено усещане за общност. Но преди всичко беше повод всеки от нас да се завърне непосредствено, макар и за кратко, към годините на житейската и литературната си младост.

Споделял съм горчилката на тия мисли с Рафо, а той като по-възрастен и опитен ме е утешавал, че не съм единственият, комуто се случва. За разлика от мен обаче е запазил част от оптимизма на литературната младост. Доверява му се и продължава да пише активно, свидетелство за което са няколкото книги, които издаде през последните години. Предговарял съм и съм рецензирал някои от тях.

Иначе...

Иначе и неговите тревоги са като моите – свързани са с литературните нрави и смисъла на онова, което ни заобикаля.

Идеята за второ допълнено издание на „Веднъж когато този свят бе стар“ се появи неусетно и пак така неочаквано се превърна в реалност. Лесно е да се каже, защото аз свидетелствах отдалеч, а Рафо работеше. Продължавах да настоявам да има повече страници за тяхното поколение, а той добавяше и такива за Йордан Радичков, Иван Давидков, Христо Фотев, Николай Кънчев, Канстантин Павлов, Георги Марковски.

Времето го беше направило най-добрия читател на книгата.

Поредният прочит ме върна към познатите случки от детството, студентството, работата в националното радио, към любовните срещи и раздели, превърнали се в част от личната философия за света и живота. Редувах се белетризирани откъси с пространен диалог и фабулна автономност.

Радослав Игнатов умее да разказва увлекателно, има изключителен усет за детайл, а това засилва усещането за художествена повествователност. За да не подвежда читателите, веднага ще добавя, че книгата в редица отношения е изпитание. Необходими са литературен опит и култура, за да се следи нишката, свързваща минало и настояще, реално и въображаемо, документално и фикционално. Важи и за началото – белязано от кошмарен сън, в

който учениците колят учителя си. Символично, възплавящо въображение-то влизане в големия наратив за себепознанието.

От казаното вече става ясно, че културният фонд, върху който стъпва книгата, е разнообразен. На първо ниво – като експликация на множество имена, заглавия на книги, филми, събития, а на второ и трето, във вид на философски коментари, социални анализи, артистично отиграни журналистически екскурси. На този фон присъствието на стъписващи с откровеността си признания, болезнени самоанализи и безмилостни оценки за хора от най-близкото обкръжение изненадват, но и разкриват важни черти от характера на автора. Чрез тях говорят страстта, емоцията, защо не и непревъзможната болка, разочарованията. Бързам да добавя, че в това отношение Рафо не е единствен. Познавам написаното от представители на същото поколение, на самата „търновска вълна“, в които се преплитат същите личности и събития. И там езикът е пиперлив, и там думите понякога са с извънгабаритен товар.

Докато подготвях материалите за „Света гора“ и в „Литературен бюлетин“ през онова юбилейно навечерие на 2013 г., се оказах в сложна ситуация. Искях да представя колажно визията на „търновската вълна“ за самата нея. Важни бяха и си оставаха разказите за литературните четения, при които знаменитата Първа аудитория се оказва тясна да побере желаещите да присъстват студенти и преподаватели.

Имах ли право по моему да „цензурирам“ пиперливото говорене за сметка на лицеприятната безобидност, прикриваща истинските емоции и чертите на характера?!

Стори ми се нередно. При това най-често се коментираха личностните качества; характер, морал, гражданско поведение, а не творческите възможности и талант. Нямах право да арбитрирам нечий живот, нечий спомени или разочарования – нали и тези неща бяха част от цялото, от мъжеството да носиш отговорност за всичко, което си изрекъл и написал!

Сериозните занимания със слово правят човека различен. По моему труден. Да добавим и това, че книги от вида на тази, за която говоря, по условие са безмилостни. Към другите и към себе си...

Пандемията направи ситуацията по завършването на текста още по-трудна, подлагайки на изпитание Рафо, а в последно време той едва успява да закрепим крехкото си здраве. Болестта и оздравяването затвориха рамката – от ранните детски спомени, до болничните дни на самота и връщане към живота. Къде ти време за артистично позиране и правене на добро впечатление! А и когато говориш за Йордан Радичков, Борис Христов, Николай Кънчев, Христо Фотев и Константин Павлов е наложително да си откровен и внима-

телен – подобно на страниците, в които разказваш за първата си, най-чиста любов. Или за отечеството, наречено Калиманица. След прочита на „Веднъж, когато този свят бе стар“ вече не е възможно да не ни обхване тъга по Калиманица – не само по Йордан Радичков, но и по обикновени хора като Рангел и Фроса, Суса и Петър Тричков, бащата, майката, по роднините...

Досещаме се, че словесно платно като „Веднъж, когато този свят бе стар“ не може да мине без спомените и размислите за собствените книги – за първата стихосбирка със заглавие „Създа върху горещия камък“, за втората, белетристична, „Да те повикам“. И за следващите – дълго отлежавали в редакторски чекмеджета. Затова периодичните прибъгвания до заветната зона на 60-те и 70-те, както и продълженията на големия разказ за един отдавна пораснал и бързо остарял свят с основни герои Чаровника, Съгласния, Хитреца, Поетесата, Лирика, ми напомнят на онези разлиствания/препрочитания на най-важните страници в романа, без които трудно се справяме с изпитанията на сюжета. Тук не бива да пропускаме още един важен герой, присъстващ с истинското си име – Иван Серафимов. Прословутата му скромност го оставя някак встрани, той хем е част от вълната, хем от прибоя, който устоява на всичко.

Не чак толкова отдавна Иван ни напусна.

Не зная друг, който така ревностно да се е връщал към онези години, прекарани в университета на Света гора. Затова не ме изненадва, че именно той кръщава поколението „търновска вълна“. Важно уточнение от страна на Рафо! От първа ръка. Надявам се достатъчно, за да се реши въпроса с кръстническите права, за които претендираха и други.

Канех се да пиша кратко за тази внушителна книга, а се получи обратното. Оказах се въвлечен в събитията. Зная, че остана много недоизказано, недописано. Зная също така, че в компютъра на Радослав Игнатов има файл с текстове за продължението на „Веднъж, когато този свят бе стар“. В този смисъл пожелавам на автора дълъг живот, за да намери най-спорния път до продължението на замисленото от него дело.

проф. дфн Сава ВАСИЛЕВ